

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буднік О. Розвиток кредитної кооперації як фінансова опора сучасного сільського господарства / О. Буднік // Наукові записки. – 2006. – випуск 16 – 65с.

2. Вишневський В.П. Інституційні аспекти податкової політики /В.П. Вишневський // Наукові праці ДонНТУ № 103 – 1. – 2006р.- 78 с.

3. Жарко Р.П. „Окремі аспекти оцінки податкової системи України як інструмент регулювання розвитку підприємницької діяльності” / Р.П. Жарко // Економіка. Фінанси. Право. №5. – 2005. – 11- 16 с.

4. Лук'яненко І.Г. Напрями реформування бюджетно – податкової системи в Україні /

І.Г. Лук'яненко // Економіка. Фінанси. Право”. № 6 / 2004р., 26 – 32 с.

5. Медведчук С.В. Концептуальні підходи до формування фінансово–господарських відносин між державою і підприємницьким сектором економіки. / С.В Медведчук. Препр.наук.доп. – Львів, Ін-т рег. досліджень, 2000.

6. Соколовська А.М. Теоретичні засади визначення податкового навантаження та рівня оподаткування економіки / А.М. Соколовська // Економіка України №7 /2006р. - 4 – 12 с.

7. Фінансове право України: підручник. – К.: Прецедент; Моя книга, 2006. – 448 с.

8. Швайка О.П. Державне регулювання економіки: навчальний посібник. / О.П. Швайка– К.: Знання, (Вища освіта ХХІ століття) - 2006. – 435 с.

УДК 339.13:330.131.7

Юсипович О. І., Бойко Р. В.

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ І СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ „ГОСПОДАРСЬКІ РИЗИКИ”, „ЕКОНОМІЧНІ РИЗИКИ” ТА „ПІДПРИЄМНИЦЬКІ РИЗИКИ”

Розглянуто сутність найбільш поширених узагальнюючих термінів, таких як: „господарські ризики”, „економічні ризики” і „підприємницькі ризики”, які використовуються для означення поняття сукупності ризиків суб'єктів економіки.

Ключові слова: економічні ризики, господарські ризики, підприємницькі ризики, торговельні ризики, господарська діяльність, народне господарство.

Yusypovych O. I., Wojko R. V.

ECONOMIC ESSENCE AND CORRELATION OF CONCEPTS „ECONOMIC RISKS” AND „ENTERPRISE RISKS”

Essence of the most widespread summarizings terms is considered, such as: „economic risks”, and „enterprise risks” which are used for determination of concept aggregate risks economy subjects.

Keywords: economic risks, enterprise risks, economic activity, national economy, traid risk.

Вступ. В умовах економічної нестабільності, підсиленої світовою фінансово-економічною кризою, підвищується актуальність категорії ризику – невід'ємної складової підприємницької діяльності. Перед суб'єктами економічних відносин постає складне завдання виявлення першопричин виник-

нення ризиків, дієвих методів їх аналізу, оцінки та мінімізації [10, 11]. Запорукою успішного вирішення практичних завдань, пов'язаних з управлінням ризиками підприємницької діяльності, є теоретичні знання, як результат всебічного дослідження категорії ризику.

Однак, в теорії ризику існують певні неточності щодо трактування таких понять як „господарський ризик”, „підприємницький ризик” і „економічний ризик” що пов’язане зі специфікою застосування юридичної термінології у національному законодавстві. Невизначеність у сутності цих понять може спричинити неточності у класифікації ризиків і, як наслідок, викривлення результатів подальших досліджень.

Теоретичні і практичні аспекти ризиків досліджували відомі зарубіжні та вітчизняні вчені. Значний доробок у теорію економічного ризику внесли В. Боровкова [2], В. Вітлінський [4], П. Верченко [4], Н. Власова [3], М. Дядюк [3], Л. Догиль [6], І. Івченко [10], Н. Машина [11], А. Омаров [12], Б. Райзберг [13] та ін.

Більшість робіт перелічених науковців зорієнтовані на теоретико-методологічних аспектах ризику окремих галузей економіки. Водночас, трактування таких понять як „господарський ризик”, „підприємницький ризик” і „економічний ризик” ще недостатньо уточнені і потребують чіткого розмежування.

Метою нашої статті є уточнити суть узагальнюючих понять сукупності ризиків сфери економічних відносин.

Аналізуючи визначення сукупності ризиків суб’єктів господарювання, спостерігається певна невідповідність. Легко помітити, що в більшості випадків автори вживають три найпоширеніші узагальнюючі поняття ризиків суб’єктів економіки: „господарські ризики” [6, с.184-195; 15], „економічні ризики” [4, с.9; 11, с.8] і „підприємницькі ризики”, не акцентуючи уваги на абсолютній категорії „ризик”.

Так, Б. Райзберг зазначає, що будь-який вид підприємницької діяльності пов’язаний з ризиком, який він називає господарським або підприємницьким [13, с.27].

А. Омаров говорить про господарський ризик, оскільки він спричинений недосконалістю господарського механізму управління, пов’язаний з особою працівника, обумовлений природними факторами [12, с.40].

Отже, існує необхідність розробки єдиного підходу щодо означення ризиків, властивих суб’єктам господарювання.

З метою конкретизації поняття, що означає сукупність ризиків суб’єктів господарської діяльності, нами розкрито суть кожної з наведених категорій. Зміст „господарського ризику” легко зрозуміти оцінивши такі поняття як „народне господарство” і „господарська діяльність” з юридичного погляду, їх визначення подаються у відповідних нормативних актах України. В статті 1 Закону України „Про економічну самостійність України” від 3 серпня 1990 року зазначено, що до

народного господарства України належать усі розташовані на її території підприємства, установи, організації [8]. У сукупності вони утворюють народногосподарський комплекс України. Це визначення не охоплює українських суб’єктів господарювання, які здійснюють діяльність за межами території країни. Тому, на наш погляд, існують підстави вважати узагальнюючий термін „господарський ризик” таким, що не відображає повну сукупність ризиків усіх суб’єктів економіки.

Термін „господарська діяльність” розкривається в п. 1 статті 3 „Господарського кодексу України” [5]. Під господарською діяльністю розуміється діяльність суб’єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

Однак, існують некомерційні організації, виникнення яких викликане потребою суспільства вирішувати проблеми, якими не займаються суб’єкти підприємницької діяльності, бо це не приносить прибутку. Некомерційна господарська діяльність – це самостійна систематична господарська діяльність, здійснювана суб’єктами господарювання, спрямована на досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку [5, с.3].

Оскільки некомерційні організації відрізняються значною різноманітністю щодо своїх засновників і функцій, вони можуть належати до різних інституційних секторів. Виділяють ринкові та неринкові некомерційні організації.

До ринкових некомерційних організацій належать некомерційні організації, які надають товари та послуги за економічно значущими цінами, тобто за ціною, яка дозволяє вплинути на рівень попиту [14].

До неринкових належать некомерційні організації, які надають основну частину товарів і послуг безкоштовно або за цінами, які не мають економічного значення.

Відтак, деякі неринкові некомерційні організації відпускають товар і надають послуги безкоштовно (що передбачено їх статутом). У даному випадку товар потрапляє у сферу споживання без процесу обміну. Тобто такі товари і послуги, на нашу думку, не мають мінової вартості, на основі якої формується ціна в ринковій економіці, а отже не мають цінової визначеності. Відтак, ризики некомерційних неринкових організацій, пов’язані з виконанням статутних завдань, не входять до складу господарських ризиків.

В українському законодавстві існує ще одне роз’яснення поняття „господарська діяльність” в п. 1.32. Закону України „Про оподаткування прибутку підприємств” [9], що, на наш

погляд, ускладнює конкретизацію даного поняття: господарська діяльність – будь-яка діяльність, направлена на отримання доходу в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах. Діяльність некомерційних організацій спрямована на досягнення економічних, соціальних та інших результатів, що неможливо без отримання доходу [5, с.3]. З позиції даного визначення термін „господарський ризик” охоплює коло ризиків некомерційних організацій.

Таким чином, на основі аналізу термінів чинного законодавства можна стверджувати, що поняття „господарські ризики” відображає сукупність ризиків, притаманних суб'єктам економіки, однак, різноманітність визначень терміну „господарська діяльність” в різних нормативних актах ставить під сумнів повноту поняття „господарські ризики”.

Термін „підприємницький ризик”, на нашу думку, також недосконалий як узагальнююче поняття множини ризиків суб'єктів економіки. Науковці визначають підприємництво – як самостійну, ініціативну, системну діяльність з метою отримання прибутку [1, с.12]. Як бачимо, мета суб'єктів підприємництва чітко визначена – отримання прибутку. Відтак, термін „підприємницький ризик” охоплює ризики лише тих суб'єктів економіки, мета діяльності яких – отримання прибутку. Крім того, підприємницький ризик швидше можна розглядати як вид економічного ризику.

Розглянемо зміст терміну „економічний ризик”. Слово економіка походить від грец. οἰκονομία, дослівний переклад – мистецтво ведення домашнього господарства [7, с.3].

Економіка – представляє собою сукупність суспільно-виробничих відносин, які характеризують економічний лад суспільства, тобто базис суспільного ладу, властивий певній економічній формації. Це складна поліструктурна система, яка функціонує з метою задоволення матеріальних потреб суспільства [13]. Необхідно зауважити, що суспільні потреби задовольняються як прибутковими, так і неприбутковими організаціями (суб'єктами економіки). Отже, термін „економічний ризик” значно ширший від термінів „господарський ризик” і „підприємницький ризик”. Тому, охоплює максимальний спектр ризиків, властивих підприємствам і організаціям.

Ми вважаємо за доцільне використовувати назву „економічний ризик” як узагальнюючий термін групи ризиків, властивих суб'єктам економічних відносин.

Ми погоджуємося з визначенням „економічного ризику”, наведеним науковцями в праці „Комерційна діяльність на ринку товарів та послуг” [1, с.440]. „Економічний ризик – об'єктивно-суб'єктивна категорія, яка пов'язана з подоланням

невизначеності та конфліктності у ситуації неминучого вибору і відображає міру досягнення сподіваного результату, невдачі та відхилення від цілей з урахуванням впливу контрольованих та неконтрольованих чинників”.

Економічна діяльність багатогранна і об'єднує в собі виробничу, торговельну, фінансову, інвестиційну, кожній з яких характерна певна специфіка, що зумовлює виникнення притаманних лише їй ризиків. Таким чином, виникає необхідність дослідження причин виникнення, прояву, ідентифікації та мінімізації ризиків в галузевому аспекті.

Особливо обтяжена ризиками сфера товарного обігу. Специфіка ризику торгівлі виражається у функціях, які вона виконує: обмін результатів праці (товару, послуги) на гроші, тобто реалізація виробленої споживчої вартості; доведення товарів із сфери виробництва до сфери споживання; забезпечення зв'язків між галузями народного господарства і регіонами країни; активний вплив на виробництво і споживання [1, с.29]. Кожна з функцій торгівлі відчуває на собі вплив різних сторін суспільного виробництва. Відтак, торгівлі властивий підвищений ризик порівняно з іншими сферами, оскільки тут віддзеркалюються позитивні і негативні процеси, які відбуваються у пов'язаних з нею галузях. Особливості торгівлі, які підвищують ступінь ризику, проявляються також у тому, що вона пов'язана як із загальними економічними умовами господарювання, так і з специфічними умовами, зумовленими приналежністю до торговельної галузі. Високий рівень невизначеності торговельних підприємств пов'язаний з необхідністю мати значну кількість різноманітних зв'язків з контрагентами. Виконуючи роль посередника між виробниками і споживачами, торговельні підприємства повинні вивчати, з одного боку, можливості виробників, якісні характеристики їхніх товарів, їх конкурентоспроможність. З іншого – необхідно формувати зв'язки із споживачами, вивчаючи їхні потреби, обсяг і структуру платоспроможного попиту.

На посилення ризику торговельних підприємств впливає й така їхня особливість, як швидкість обороту капіталу, яка є більш високою порівняно з підприємствами інших сфер діяльності. Із зростанням частоти здійснення торговельних операцій підвищується ймовірність дії чинників ризику [3, с.16,].

Загострення питання ризику у торгівлі пов'язано також з постійним впливом зовнішнього середовища на діяльність торговельних підприємств (рис. 1).

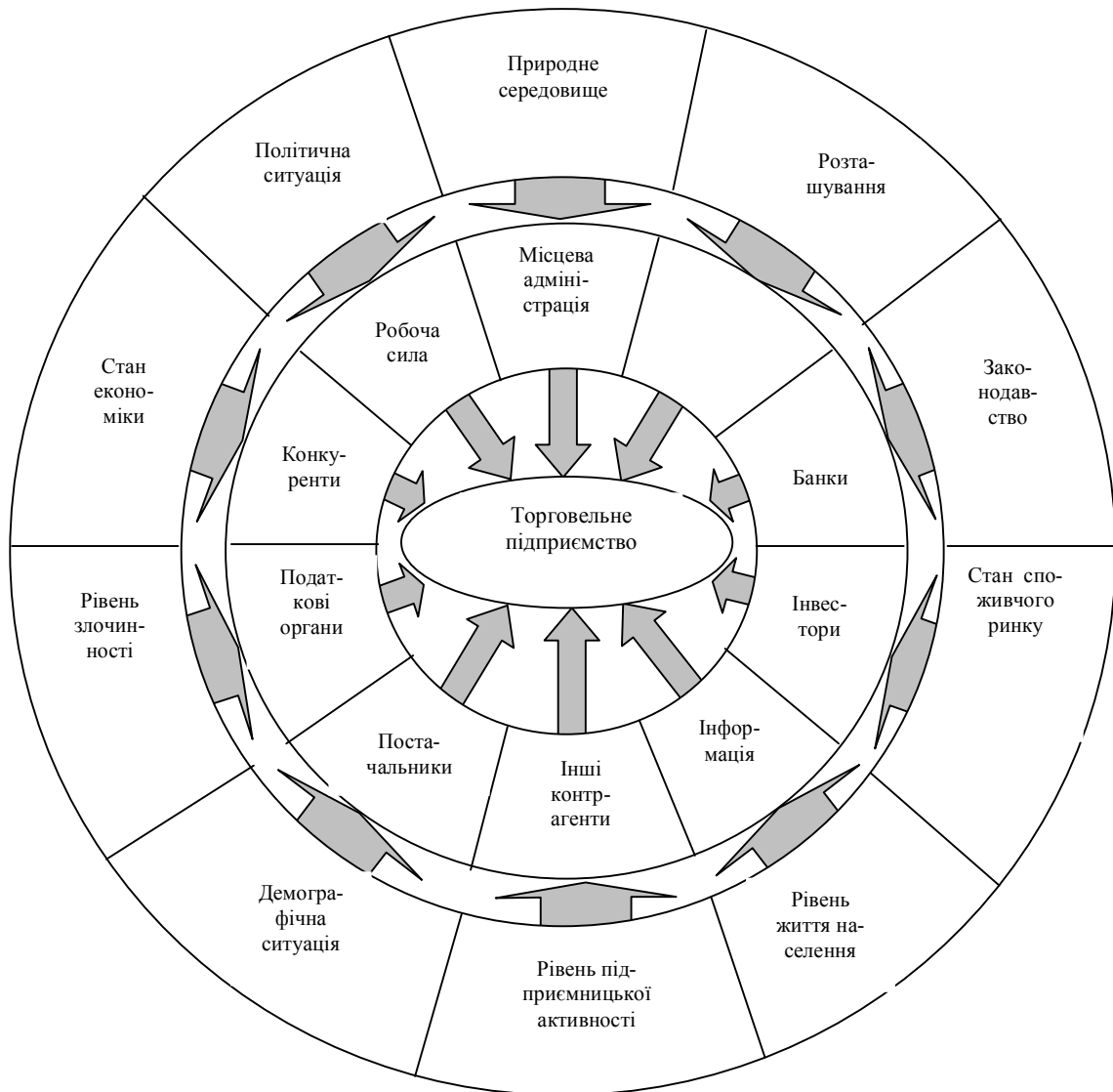

Рис. 1. Зовнішнє середовище функціонування підприємств торгівлі як джерело ризиків*

* Примітка. Розроблено на основі [3]

Реакцією підприємств на ці чинники є ухвалення рішень щодо їх усунення, або з пристосування до них внутрішнього середовища підприємств. Взаємодія із зовнішнім середовищем здійснюється через механізми державного регулювання і ринкової конкуренції, фінансово-кредитну систему, споживання ресурсів, взаєностосунки з покупцями, місцевими органами влади. Внутрішнє середовище торговельних підприємств представлене господарським механізмом – торговими, управлінськими та іншими структурами. Регулювання внутрішнього середовища здійснюється на основі маркетингових досліджень, оперативного управління торговим процесом, аналізу економічної інформації [3, с.20].

Найпоширеніші узагальнюючі терміни, які вживають науковці під час дослідження ризиків

сфери обігу: „торговельні ризики” і „комерційні ризики”. Необхідно наголосити, що наведені терміни не є тотожними. „Термін „комерція” в перекладі з латинської означає „торгівля”, проте, порівнювати комерцію з торгівлею можна лише у вузькому значенні слова. Сучасна торгівля зі своїми численними функціями, розгалуженою матеріально-технічною базою, кадровим потенціалом, інфраструктурою набагато ширша за своїм змістом, ніж просто комерція. Комерція по-суті виступає однією з функцій торгівлі, що реалізується в процесі комерційної діяльності. Комерційна діяльність не охоплює операцій, які належать до продовження процесу виробництва у сфері обігу: товаропросування, зберігання, упаковки, розфасовки, товаропостачання, сортування, формування партій. Ці операції складають технологію торговельних процесів” [1, с.11].

Для узагальнення ризиків економічних суб'єктів сфери товарного обміну, на наш погляд, доцільно використовувати термін „торговельні ризики”. Враховуючи попередні визначення торговельний ризик треба розглядати як вид економічного ризику, який виникає внаслідок здійснення торговельної діяльності. Ми погоджуємося із визначенням торговельного ризику, який запропоновано у [2, с.38], але вважаємо за доцільне його доповнити.

Отже, торговельний ризик – це ризик, що виникає у сфері товарного обігу і пов'язаний з торговельними процесами, внаслідок яких забезпечується рух товарів від постачальника до споживача.

За умов трансформації економіки торговельні підприємства перебувають у високодинамічному середовищі і стикаються з численними ризиками. Підвищення ризиків підприємств торгівлі часто пов'язане із зміною попиту та його структури, розширенням асортименту, загостренням конкуренції на ринку. Щоб ефективно функціонувати в сучасних умовах необхідно прогнозувати події, виявляти та оцінювати економічні ризики, мінімізувати їх. Науково-обгрунтована класифікація сукупності ризиків підприємств торгівлі значно сприяє реалізації відповідних завдань на практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апопій В.В. Комерційна діяльність на ринку товарів та послуг: підручник. / В.В. Апопій, Я.А. Гончарук; - К.: НМЦ „Укоопосвіта”, 2002. – 458 с.
2. Боровкова В.А. Управление рисками в торговле / В.А. Боровкова. – СПб.: Питер, 2004. – 288 с.
3. Власова Н.О. Економічний ризик підприємств роздрібною торгівлі: навч. посібник / Н.О. Власова, М.А. Дядюк; Харк. держ. Університет харчування та торгівлі. – Харків, 2004. – 141 с.
4. Вітлінський В.В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком: навч. посібник / В.В. Вітлінський, П.І. Верчено; – К.: КНЕУ, 2000. – 292 с.
5. Господарський кодекс України: офіц. текст: за станом на 20 січня 2007 р. – Х.: Одиссей, 2007. – 240с. – ISBN 966-633-516-6.
6. Догиль Л.Ф. Хозяйственный риск и финансовая устойчивость предприятий АПК: Методологические и практические аспекты / Л.Ф. Догиль. - Минск: БГЭУ, 1999. – 238 с.
7. Економіка споживчої кооперації: підручник / В. С. Марцин, І.Т. Петрук, М.В. Панасюк; [за ред. В.С. Марцина]. – К.: Либідь, 1996.–400 с.
8. Про економічну самостійність: Закон України від 13.09.2001 р. № 2681-III: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
9. Про оподаткування прибутку підприємств: Закон України від 28.12.1994 № 34/94-ВР: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
10. Івченко І.Ю. Економічні ризики: навчальний посібник / І.Ю. Івченко. – Київ: “Центр навчальної літератури”, 2004. – 304 с.
11. Машина Н.І. Економічний ризик і методи його вимірювання: навчальний посібник / Н.І. Машина. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 199 с.
12. Омаров А.М. Предпринимчивость и хозяйственный риск. Отраслевое и территориальное управление в условиях перестройки / А.М. Омаров; М.: „Система”, 1991. – 154 с.
13. Райзберг Б.А. Предпринимательство и риск / Б.А. Райзберг. - М.: Знание, 1992. – 64 с.
14. Про затвердження Класифікації інституційних секторів економіки України Державний комітет статистики України: Наказ від 18 квітня 2005 р. № 96: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lsgv.leonorm.com.ua>.
15. Хозяйственный риск и методы его измерения.: [Т. Бачкаи., Д. Месена, Д. Мико и др.] ; [пер. с венг.] М.: Экономика, 1979. – 183 с.